

Abstract. The article are investigated theoretical and practical approaches to the concept of competitiveness of the agro-industrial complex. In the context of targeting European international organizations that control the agrarian market, they form new trends. Preservation of the environment, water, land fish resources are described. Opportunities and needs in organic production, development of rural areas are argued. New conceptual approaches to the application of the concept «reasonable competitiveness of the agro-industrial complex» in the context of European integration are proposed.

Keywords: competitiveness, branch, agroindustrial complex, European integration

УДК 339.92:637.1(477)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У МОЛОКОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

О. М. БАРИЛОВИЧ, кандидат економічних наук,

доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: elena.barilovic@gmail.com

Анотація. Щоб забезпечити потреби населення у високоякісному молоці та молочній продукції необхідно поєднувати інтереси всіх суб'єктів господарювання молокопродуктового підкомплексу – виробників молока, молокопереробних підприємств та підприємств, що займаються реалізацією молока й молочної продукції. Для узгодження їх діяльності на сьогодні актуальним є розвиток сучасних взаємовигідних форм співпраці, побудованих на основі процесів кооперації та інтеграції.

Зважаючи на це, в роботі здійснено спробу обґрунтувати необхідність існування, показати стан і тенденції розвитку кооперативного руху в молокопродуктовому підкомплексі України. Зокрема, зазначено про необхідність посилення інтеграційних процесів з огляду на євроінтеграційні прагнення України, окреслено теоретичне та законодавче підґрунтя існування кооперативного руху у молокопродуктовому підкомплексі, визначено види кооперативів та обґрунтована доцільність їх функціонування, наведено основні тенденції та приклади розвитку інтеграційних об'єднань у сфері виробництва та переробки молока.

Визначено, що формування вертикальних і горизонтальних інтеграційних об'єднань є необхідною складовою розвитку цивілізованого ринку молока та молочної продукції, що дасть можливість забезпечити відповідну якість молока-сировини і створить передумови для розширення географії експорту продукції молокопродуктового підкомплексу України.

Ключові слова: інтеграційні процеси, кооперативи, молокопродуктовий підкомплекс

Актуальність. Однією з найбільш негативних тенденцій останніх десятиліть стало значне скорочення поголів'я корів, і на цьому фоні – обсягів виробництва молока, що впливає на забезпеченість молокопереробних підприємств сировиною. Як наслідок, молокопереробні підприємства не повністю використовують свої виробничі потужності або працюють з низькоякісною чи імпортною сировиною, що, відповідно, позначається на якості молочної продукції на внутрішньому ринку.

Таким чином, щоб забезпечити потреби населення у високоякісному молоці та молочній продукції, необхідно поєднувати інтереси всіх суб'єктів господарювання молокопродуктового підкомплексу – виробників молока, молокопереробних підприємств та підприємств, що займаються реалізацією молока й молочної продукції. Для узгодження діяльності різних елементів структури молокопродуктового підкомплексу актуальним на сьогодні є розвиток сучасних взаємовигідних форм співпраці, побудованих на основі процесів кооперації та інтеграції в аграрній сфері.

Основним організаційно-економічним аспектам розвитку інтеграційних процесів у сфері виробництва та переробки молока присвячені праці таких науковців, як В. Г. Андрійчук, В. І. Бойко, С. В. Васильчак, Т. Г. Дудар, М. М. Ільчук, М. Й. Малік, Я. Я. Рибак. Проте особливої актуальності набуває подальше дослідження даного питання у зв'язку з посиленням євроінтеграційних процесів в Україні і, відповідно, зростанням вимог до якості молока і молочної продукції.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність існування, показати стан і тенденції розвитку кооперативного руху в молокопродуктовому підкомплексі України.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання сучасної ринкової ситуації, в якій функціонують підприємства молокопродуктового підкомплексу, метод теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу для окреслення теоретичного підґрунтя існування інтеграційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі, визначення видів кооперативів та обґрунтування доцільності їх функціонування, аналізу основних тенденцій та прикладів розвитку кооперативного руху у сфері виробництва та переробки молока.

Результати дослідження. Необхідність розвитку кооперативного руху в молокопродуктовому підкомплексі зумовлена обмеженими можливостями виробників щодо виконання одночасно ряду важливих процесів, таких як матеріально-технічне забезпечення, виробництво молока, його реалізація тощо. Стримує розвиток галузі також діяльність посередників, які, скуповуючи і перепродуючи молокопереробним підприємствам значні обсяги молочної сировини, акумулюють частину прибутків, що могли б залишитися в руках виробників.

Діяльність молочних кооперативів, своєю чергою, сприяє налагодженню економічних відносин між виробниками молока, молокопереробними підприємствами, торгівельною мережею і спрямована на розвиток позитивних процесів на всіх ланках технологічного ланцюга, включаючи виробництво молока, транспортування, виробництво, маркетинг та реалізацію молокопродуктів. У молокопродуктовому підкомплексі може бути сформовано три типи кооперативів [1]:

1. Обслуговуючі кооперативи, які створюються на базі підприємств з приватно-пайовою формою власності. Такі кооперативи об'єднують приватних товаровиробників – юридичних або фізичних осіб. Вони можуть надавати послуги всім суб'єктам господарювання, хто відповідає вимогам кооперативного руху.

2. Виробничі кооперативи з розвинутою вертикально-інтеграційною структурою. Даний вид кооперативів функціонує в умовах великомасштабного виробництва і має розвинуту виробничу та соціальну інфраструктуру і, як правило, забезпечений кваліфікованими кадрами. Крім виробничої функції, такі кооперативи здійснюють реалізацію продукції, займаються матеріально-технічним забезпеченням, надають інформаційні, консалтингові та інші послуги.

3. Об'єднання кооперативів – найвищий рівень розвитку кооперативного руху. Даний процес відбувається за галузевою або територіальною ознакою. Кооперативи, що формують об'єднання, мають статус юридичної особи, повну самостійність. Вступ та вихід з об'єднання кооперативів здійснюється за рішенням загальних зборів членів об'єднання.

Перші кроки до розвитку сільськогосподарської кооперації в ринкових умовах здійснено ще у 1997 році. Згідно із Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. за № 469/97-ВР, сільськогосподарський виробничий кооператив утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб, які є виробниками сільськогосподарської продукції, для провадження спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку [2]. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив створюють сільськогосподарські товаровиробники, його мета – надання послуг своїм учасникам.

У сучасних умовах господарювання кооперативи здатні вирішувати найважливіші питання: підвищення якості молочної сировини, організацію заготівлі та збуту, формування ефективних цін реалізації та розрахунків за молоко та молочну продукцію, забезпечення якісними кормами господарств населення. Кооперативи централізують виробників, допомагають їм в організаційних, логістичних та маркетингових моментах, і, як результат, сприяють розвитку молочного бізнесу.

13 вересня 2017 року розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Концепцію розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки [3]. Метою Концепції є створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації.

Як свідчать наведені у Концепції дані [3], потенціал сільськогосподарської кооперації в Україні є нереалізованим. Так, у країнах ЄС сільськогосподарські кооперативи забезпечують 57% виробництва молочної продукції. У таких країнах, як Австрія, Данія, Нідерланди та Швеція у сільськогосподарських кооперативах виробляється понад 90% молока. Станом на 1 квітня 2017 року, в Україні налічувалося 590 таких кооперативів, члени яких утримують 1% поголів'я великої рогатої худоби та через які реалізується відносно незначна частка молочної продукції.

Зважаючи на це, пріоритетом державної аграрної політики має стати підтримка фермерських господарств шляхом розвитку сільськогосподарської кооперації з метою підвищення ефективності їх господарської діяльності, формування партій сільськогосподарської продукції належного обсягу та якості, забезпечення технологічного процесу виробництва, просування продукції на ринок, підвищення рівня зайнятості шляхом розвитку трудомістких галузей сільського господарства.

Реалізація Концепції передбачається за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів, інших джерел, передбачених законодавством. Загалом за рахунок коштів державного бюджету на виконання завдань, визначених у Концепції передбачається щорічне виділення не менше 1 млрд грн, залучатиметься міжнародна технічна допомога та інші джерела, передбачені законодавством [3].

Молокопереробні підприємства України також поступово усвідомлюють переваги від існування й розвитку молочних кооперативів. Так, з ініціативи компанії Данон з 2010 р. в Україні реалізується соціальний проект «Розвиток молочарських кооперативів». Проект дає можливість сільськогосподарським товаровиробникам на засадах співпраці, взаємодопомоги, організації ефективного збуту виробленої молочної продукції, постачання необхідних засобів виробництва забезпечити ефективне функціонування та збільшення виробництва якісного молока [4].

Розвиток та підтримка молочарських кооперативів і сімейних ферм здійснюється шляхом реалізації таких заходів: оснащення кооперативів всім необхідним для ефективного збору молока, оцінки його якості та безпеки; створення пунктів штучного осіменіння корів, надання обладнання для заготівлі кормів (сіна), проведення консультацій та надання ресурсів для поліпшення громадських пасовищ; передача нетелів окремим членам кооперативу, які надалі самі виступатимуть у ролі донора, передаючи іншим членам колективу нетелів від своєї корови; надання кредитів під низькі відсотки для поліпшення технології виробництва молока і створення більш комфортних умов утримання тварин; гранти у вигляді обладнання для молочних сімейних ферм; надання кормів у зимовий період, за здане молоко, і премій за якість молока; навчання технологій ефективного виробництва молока і принципам кооперації тощо.

Цікавим є досвід підтримки кооперативного руху агрохолдингу «Мрія». Для розвитку кооперативного руху агрохолдингом передбачений окремий бюджет. У 2017 р. він становив 1,3 млн грн. Кошти були спрямовані на підтримку й розширення вже діючих кооперативів, а також на створення 10 нових, серед яких молочні, ягідні, бджолярські, а також кооператив з обробці ґрунту. Серед іншого, Компанія запропонувала своїм пайовикам та ініціативним мешканцям населених пунктів Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької, Івано-Франківської, Львівської та Рівненської областей, де «МРІЯ» веде сільськогосподарську діяльність, взяти участь у конкурсі проектів економічного розвитку сільських громад. Частина коштів надається як безповоротна благодійна допомога для новостворених кооперативів, а частина – на поворотній основі для реалізації інвестиційних бізнес-планів із розвитку без відсоткових ставок. Після повернення надані кошти знову вкладатимуться у розвиток кооперативів [5].

Дещо іншим є досвід щодо кооперації ПрАТ «Тернопільський молокозавод» [6]. За підтримки Асоціації виробників молока, спільно з ФАО та ЄБРР, ТОВ «Дзендзелівське», ТОВ «Кищенці» та «Тернопільський молокозавод» об'єднали свої зусилля для створення продукції під знаком якості «АВМ рекомендує». Перевага проекту в тому, що процес відстежується на всіх етапах технологічного ланцюга: утримання, годівля тварин – первинна обробка молока – транспортування на переробне підприємство – охолодження/очищення/сепарування/нормалізація/гомогенізація/теплова обробка молока та, зрештою, виробництво кисломолочних продуктів.

На першому етапі проекту планується щоденно переробляти 45 т молока ґатунку «екстра» на окремій виробничій лінії, з яких буде вироблятися кефір та йогурт преміальної якості з поміткою «АВМ рекомендує». Підприємства-постачальники у цьому проекті розглядаються як повноцінні партнери і, крім високої ціни за якісне молоко, вони також будуть отримувати частину прибутку від реалізації кінцевої продукції.

Особливої актуальності створення інтеграційних об'єднань на ринку молока та молочної продукції з метою упорядкування діяльності суб'єктів господарювання та забезпечення якісною сировиною молокопереробних підприємств набуло після набрання чинності з 1 січня 2017 року Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом.

Підписавши угоду, Україна зобов'язалася втілити записані в Угоді про асоціацію положення щодо санітарно-гігієнічних норм, які стосуються молока-сировини. Згідно з чинним ДСТУ, молоко на сьогодні ділять на п'ять сортів: екстра-клас, вищий ґатунок, перший, другий і несортний. У країнах ЄС такого поділу немає. Зважаючи на це, з 1 липня 2018 року в Україні мають набрати чинності зміни до ДСТУ. Згідно з цими змінами, залишиться лише три сорти молока: екстра-клас, вищий і перший. Це означатиме, що молоко другого ґатунку чи неґатункове не зможе надходити на переробні підприємства. Окрім того, до країн ЄС дозволено імпортувати тільки молоко класу екстра. Тому українським виробникам, які планують експортувати свою продукцію до країн ЄС, необхідно буде дотримуватися і європейських стандартів.

На сьогодні експерти відзначають дефіцит сировини екстра-ґатунку в Україні. За даними 2016 року, загальне виробництво такого молока становило 366 тисяч тонн. Це лише 14,6% від усього промислового молока, яке надійшло на переробку [7]. Але поза сумнівом, ринок молочної продукції України достатньо перспективний. Є потенціал росту споживання і можливості виходу на європейські та міжнародні ринки.

Проте слід розуміти, що європейський стиль виробництва передбачає відповідність базовим вимогам, обов'язкову ідентифікацію худоби, лікування, дослідження на найбільш небезпечні хвороби, періодичний контроль якості молока, його промислову перевірку, охолодження й швидку первинну обробку. Саме система кооперації дає змогу створити ефективну мережу постійного моніторингу сирого молока, яке надходить при його заготівлі.

Висновки і перспективи. Таким чином, формування вертикальних та горизонтальних інтеграційних об'єднань є необхідною складовою розвитку цивілізованого ринку молока та молочної продукції, що дасть можливість забезпечити відповідну якість молока-сировини і створить передумови для

розширення географії експорту продукції молокопродуктового підкомплексу України.

Список використаних джерел

1. Яценко В. М. Процеси кооперації та інтеграції в молокопродуктовому під комплексі / В. М. Яценко, Г. П. Гнатенко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Економічні науки. – 2013. – № 1. – С. 83–85.

2. Про сільськогосподарську кооперацію : закон України від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 28.03.2018)

3. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки : розпорядження КМУ від 13 вересня 2017 р. № 664-р. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/664-2017-%D1%80#n8> (дата звернення 28.03.2018)

4. Махмудов Р.Х., Махмудова І.В. Регулювання інтеграційних процесів проекту «Розвиток молочарських кооперативів». Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2017. – Вип. 4 (71). – С. 113–116.

5. Агрохолдинг «Мрія» оголосив конкурс на підтримку кооперативів. Агрохолдинг «Мрія»: веб-сайт. URL: <http://mriya.ua/news/detail/agrokholding-mrija-ogolosiv-konkurs-na-pidtrimku-koop/> (дата звернення 28.03.2018)

6. Молочна кооперація: як виробники і переробник молока об'єдналися задля якості продукції. Agravery. Аграрне інформаційне агенство: веб-сайт. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/molocna-kooperacia-ak-virobniki-i-pererobnik-moloka-obednalisa-zadla-akosti-produkcii> (дата звернення 25.03.2018)

7. Молочні ріки – європейські береги: як галузь рухається до стандартів Євросоюзу. Європейська правда: веб-сайт. URL: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/05/31/7066426/view_print/ (дата звернення 21.03.2018)

References

1. Yatsenko V. M., Hnatenko H. P. (2013). Protsesy kooperatsii ta intehratsii v molokoproduktovomu pidkompleksi. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni VO Sukhomlynskoho. Serii: Ekonomichni nauky, 1, 83–85.

2. Pro silskohospodarsku kooperatsiiu: Zakon Ukrainy vid 17.07.1997 r. № 469/97-VR. Baza danykh Zakonodavstvo Ukrainy / VR Ukrainy. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80> (data zvernennia 28.03.2018).

3. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku fermerskykh hospodarstv ta silskohospodarskoi kooperatsii na 2018-2020 roky: rozporiadzhennia KМУ vid vid 13 veresnia 2017 r. № 664-r. Baza danykh Zakonodavstvo Ukrainy / VR Ukrainy. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/664-2017-%D1%80#n8> (data zvernennia 28.03.2018).

4. Makhmudov R. Kh., Makhmudova I. V. (2017). Rehuliuвання intehtatsiinykh protsesiv proektu «Rozvytok molocharskykh kooperatyviv». Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment, 4 (71), 113–116.

5. Ahrokhodyn «Mriia» oholosyv konkurs na pidtrymku kooperatyviv. Ahrokhodyn «Mriia»: veb-sait. URL: <http://mriya.ua/news/detail/agrokholding-mrija-ogolosiv-konkurs-na-pidtrimku-koop/> (data zvernennia 28.03.2018).

6. Molochna kooperatsiia: yak vyrobnyky i pererobnyk moloka obiednalyia zadlia yakosti produktsii. Agravery. Ahrarne informatsiine ahenstvo: veb-sait. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/molocna-kooperacia-ak-virobniki-i-pererobnik-moloka-obednalisa-zadla-akosti-produkcii> (data zvernennia 25.03.2018).

7. Molochni riky – yevropeiski berehy: yak haluz rukhaietsia do standartiv Yevrosoiuzu. Yevropeiska pravda: veb-sait. URL: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/05/31/7066426/view_print/.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В МОЛОКОПРОДУКТОВОМ ПОДКОМПЛЕКСЕ УКРАИНЫ

Е. М. Барилевич

Аннотация. *Чтобы обеспечить потребности населения в качественном молоке и молочной продукции необходимо сочетать интересы всех субъектов хозяйствования молокопродуктового подкомплекса – производителей молока, молокоперерабатывающих предприятий и предприятий, которые занимаются реализацией молока и молочной продукции. Для согласования их деятельности актуальным является развитие современных взаимовыгодных форм сотрудничества, построенных на основе процессов кооперации и интеграции.*

Исходя из этого, в работе предпринята попытка обосновать необходимость существования, показать состояние и тенденции развития кооперативного движения в молокопродуктовом подкомплексе Украины. В частности, обоснована необходимость усиления интеграционных процессов, рассмотрены теоретические и законодательные аспекты кооперативного движения в отрасли, выделены виды кооперативов и обоснована целесообразность их функционирования, приведены основные тенденции и примеры развития интеграционных объединений в сфере производства и переработки молока.

Определено, что формирование вертикальных и горизонтальных интеграционных объединений является необходимой составляющей развития цивилизованного рынка молока и молочной продукции, что позволит обеспечить соответствующее качество молочного сырья, и создаст предпосылки для расширения географии экспорта молока и молочной продукции Украины.

Ключевые слова: *интеграционные процессы, кооперативы, молокопродуктовый подкомплекс*

TRENDS OF INTEGRATION PROCESSES DEVELOPMENT IN THE DAIRY PRODUCTS SUBCOMPLEX OF UKRAINE

O. Barylovych

Abstract. *To ensure the needs of the population of high quality milk and dairy products, it is necessary to combine the interests of all subjects of management of the dairy product subcomplex - milk producers, milk processing enterprises and enterprises that are engaged in the marketing of milk and dairy products. To harmonize their activities, it is important to develop modern mutually beneficial forms of cooperation built on the basis of cooperation and integration processes. In the article an attempt has been made to ground the necessity of existence of cooperatives, to show the state and trends of the development of cooperative movement in the dairy products subcomplex of Ukraine.*

In particular, the necessity of acceleration integration processes is substantiated, the theoretical and legislative aspects of the cooperative movement in the industry are considered, types of cooperatives are presented and the expediency of their functioning is substantiated, the main tendencies and examples of the development of cooperatives in the sphere of milk production and processing are presented.

It has been determined that the formation of vertical and horizontal integration associations is a necessary component of the development of civilized market, which will ensure the appropriate quality of milk and dairy products and will create prerequisites for expanding the geography of milk and dairy exports of Ukraine.

Keywords: *integration processes, cooperatives, dairy products subcomplex*

INVESTIGATING THE ROLE OF TOURISM IN THE CONSERVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENVIRONMENT: A GEOGRAPHIC APPROACH

MAHTAB JAFARI, Department of Political Geography, Faculty of Geography, *University of Tehran, Iran*

Abstract: *Tourism is always embracing economy, social and environmental impacts. For this reason, the policy of sustainable development of tourism is necessary. The general approach is that governments have paid attention to tourism ecologically in the long run. This is approved and financially self-sufficient, and from the perspective of social and moral for local communities is beneficial and promising. The aim of this study is to evaluate the effects of wetland ecosystem conservation and environmental sustainability of tourism in rural areas. The purpose of applied research and in terms of data collection is descriptive and analytical. The study population consists of 3 villages' khawmirabad rural district, Sarkol Zarivar which in the whole 93 villages of this area, a number of villages was*